

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Nabiyeva Dinara Alisher qizi

Xalqaro innovatsion universitet magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish masalalari yoritilgan. Unda boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari asosida qadriyatlar tarbiyasining ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ta'lim jarayonida milliy an'analar, urf-odatlar va umuminsoniy axloqiy me'yorlarni uyg'un holda singdirishning pedagogik imkoniyatlari ochib beriladi. Maqolada o'quv fanlari, sinfdan tashqari faoliyat hamda o'qituvchining shaxsiy namunasi orqali qadriyatlarni shakllantirishning samarali yo'llari bayon etilgan. Tadqiqot natijalari boshlang'ich ta'limda ma'naviy-axloqiy tarbiyani takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, tarbiya, ma'naviyat, o'qituvchi.

Abstract. This article discusses the issues of forming national and universal values in the process of primary education. The importance of value-based education is analyzed considering the age and psychological characteristics of primary school students. The article reveals pedagogical opportunities for integrating national traditions, customs, and universal moral principles into the educational process. It also highlights effective ways of developing values through academic subjects, extracurricular activities, and the personal example of teachers. The research findings are significant for improving moral and ethical education in primary schools.

Keywords: primary education, national values, universal values, upbringing, morality, teacher.

Hozirgi davrda jamiyat taraqqiyoti, davlat barqarorligi va xalq farovonligi ko'p jihatdan yosh avlodning qanday tarbiya olayotganiga bog'liqdir. Ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – barkamol, ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan va o'z xalqining qadriyatlariga sodiq shaxsni tarbiyalashdir. Bu jarayonda boshlang'ich ta'lim alohida o'rin tutadi, chunki aynan shu bosqichda bolaning dunyoqarashi, axloqiy mezonlari va ijtimoiy xulq-atvori shakllana boshlaydi.

Globallashuv sharoitida turli madaniyatlar, axborot oqimlari va qadriyatlar bir-biriga qorishib ketmoqda. Bunday vaziyatda yosh avlod ongida milliy o'zlikni saqlab qolish, shu bilan birga umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhini shakllantirish nihoyatda muhimdir. Boshlang'ich ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy

qadriyatlarni uyg'un holda singdirish orqali bolalarda vatanparvarlik, insonparvarlik, bag'rikenglik va ijtimoiy mas'uliyat kabi sifatlar rivojlanadi.

Boshlang'ich ta'lim jamiyat taraqqiyotida alohida ahamiyat kasb etadigan muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Chunki aynan shu davrda bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning dunyoqarashi, axloqiy qarashlari, ijtimoiy munosabatlarga bo'lgan yondashuvi va hayotiy qadriyatlari asos solinadi. Bugungi globallashuv davrida yosh avlodni nafaqat bilimli, balki ma'naviy yetuk, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash ta'lim tizimi oldidagi dolzarb vazifalardan biridir. Boshlang'ich ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'un holda singdirish orqali bolalarda Vatanga muhabbat, insonparvarlik, halollik, adolat, bag'rikenglik va mas'uliyat kabi muhim fazilatlar shakllanadi.

Milliy qadriyatlar har bir xalqning asrlar davomida shakllangan ma'naviy boyligi bo'lib, u xalqning urf-odati, an'analari, tili, madaniyati va turmush tarzida namoyon bo'ladi. O'zbek xalqining milliy qadriyatlari ota-onaga hurmat, kattaga ehtirom, kichikka izzat, mehmondo'stlik, mehnatsevarlik, halollik va vatanparvarlik kabi fazilatlarda o'z aksini topgan. Ushbu qadriyatlarni boshlang'ich ta'lim jarayonida bolalar ongiga singdirish ularning milliy o'zligini anglashiga, ajdodlar merosiga hurmat bilan qarashiga va jamiyatda munosib o'rin egallashiga yordam beradi. Ayniqsa, kichik yoshdagi bolalar uchun milliy qadriyatlar o'qituvchining shaxsiy namunasi, badiiy asarlar, ertaklar, maqollar va xalq og'zaki ijodi namunalari orqali osonroq qabul qilinadi.

Umuminsoniy qadriyatlar esa millat va hududdan qat'i nazar, barcha insonlar uchun umumiy bo'lgan axloqiy va ijtimoiy me'yorlarni o'z ichiga oladi. Mehr-shafqat, tinchlik, do'stlik, adolat, inson huquqlariga hurmat, bag'rikenglik va hamkorlik kabi tushunchalar umuminsoniy qadriyatlar sirasiga kiradi. Boshlang'ich ta'limda ushbu qadriyatlarni shakllantirish bolalarning jamiyatga moslashuvi, tengdoshlari bilan sog'lom munosabat o'rnatishi va ijtimoiy faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Umuminsoniy qadriyatlar bolalarda insonparvarlik tuyg'ularini kuchaytirib, ularni kelajakda mas'uliyatli va ongli fuqarolar bo'lib yetishishiga zamin yaratadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari psixologik jihatdan juda ta'sirchan bo'lib, ular kattalarning xulqi va munosabatlarini tez o'zlashtiradi. Bu yoshdagi bolalar ko'proq taqlid orqali o'rganadi, shuning uchun ularga berilayotgan har bir bilim va tarbiya unsuri ularning butun hayotiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli boshlang'ich ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish tizimli va uzviy tarzda olib borilishi lozim. Ta'lim mazmuni faqat bilim berish bilan cheklanmasdan, bolalarda axloqiy fazilatlarni shakllantirishga ham xizmat qilishi kerak.

Boshlang'ich ta'lim fanlari mazmunida milliy va umuminsoniy qadriyatlar bevosita yoki bilvosita aks etadi. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida beriladigan matnlar orqali halollik, do'stlik, mehnatsevarlik va vatanparvarlik g'oyalari bolalar

ongiga singdiriladi. Matematika darslari orqali aniqlik, mas'uliyat va sabr-toqat kabi sifatlar rivojlanadi. Atrof-muhitni o'rganish fanida esa tabiatga mehr, ekologik madaniyat va jamiyatga nisbatan mas'uliyat tuyg'usi shakllanadi. Tarbiya fanida milliy va umuminsoniy qadriyatlar bevosita muhokama qilinib, o'quvchilarning axloqiy ongini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Sinfdan tashqari faoliyat ham milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Turli bayramlar, madaniy tadbirlar, jamoaviy o'yinlar va musobaqalar orqali bolalar qadriyatlarni amalda his etadilar. Milliy bayramlar orqali o'quvchilarda milliy an'analarga hurmat tuyg'usi kuchayadi, ijtimoiy tadbirlar esa do'stlik va hamkorlikni mustahkamlaydi. Bunday faoliyatlar bolalarda jamoada ishlash, bir-biriga yordam berish va o'zaro hurmatni shakllantiradi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining roli bu jarayonda nihoyatda muhimdir. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, yo'l ko'rsatuvchi shaxs sifatida o'quvchilar hayotida katta ta'sirga ega. O'qituvchining nutqi, muomalasi, xulqi va shaxsiy fazilatlari bolalar uchun bevosita namuna bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli o'qituvchi milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq bo'lishi, ularni o'z faoliyatida namoyon eta olishi lozim. Bu orqali bolalarda ijobiy axloqiy fazilatlar mustahkam shakllanadi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar bir-biriga zid bo'lmay, aksincha, o'zaro uyg'un holda shaxs kamolotiga xizmat qiladi. Milliy qadriyatlar bolaning o'zligini, milliy g'ururini va Vatanga bo'lgan muhabbatini shakllantirsa, umuminsoniy qadriyatlar uni keng dunyoqarashli, bag'rikeng va insonparvar shaxs etib tarbiyalaydi. Boshlang'ich ta'limda ushbu uyg'unlikni ta'minlash orqali jamiyatning kelajagi bo'lgan yosh avlodni ma'naviy yetuk va ijtimoiy faol etib tarbiyalash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu qadriyatlar asosida tarbiyalangan o'quvchilar kelajakda jamiyatda munosib o'rin egallab, Vatanga sodiq, insonparvar va mas'uliyatli shaxslar bo'lib yetishadilar. Shuning uchun ham boshlang'ich ta'limda qadriyatlar tarbiyasiga alohida e'tibor qaratish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev –“Yoshlar tarbiyasi – eng muhim masalalardan” nomi ostida o'tkazilgan tadbirdagi nutqidan. 2017.16.06, Toshkent.
2. Ergasheva D. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida to'g'ri o'qish ko'nikmalarini shakllantirish //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B8.
3. Ergasheva D. et al. The role of primary education in the upbringing of the mature generation //Science and Innovation. – 2022. – T. 1. – №. 4.
4. Soliyev I. S., Ergasheva D. S. Eastern thinkers'views on everywhere education of children //Journal of Advanced Research and Stability. – 2022. – T. 6.